

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-85>

УДК 330.338

БОГДАНЮК Ігор

Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України

<https://orcid.org/0000-0003-4782-9986>e-mail: bogdanyuk.hniise@gmail.com

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА МІНІМІЗАЦІЯ РИЗИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасне підприємницьке середовище характеризується високим рівнем невизначеності, що створює численні загрози для стабільного функціонування бізнесу. Ефективне управління ризиками є важливим елементом системи економічної безпеки, що дозволяє підприємствам не тільки уникати негативних наслідків, але й підтримувати конкурентні позиції на ринку. Зниження ризиків є важливим елементом стратегії економічної безпеки, оскільки воно сприяє створенню стійкої системи управління, яка здатна адаптуватися до швидкоплинних умов. Це дозволяє не тільки уникати кризових ситуацій, але й підвищує гнучкість бізнесу, сприяє поліпшенню репутації та зміцненню позицій на ринку. Проблема зниження ризиків у ході здійснення фінансово-господарської діяльності, як і раніше, актуальна для кожного підприємства, незалежно від виду його діяльності, через зростання різних загроз у нестійкому макроекономічному середовищі. У сучасних умовах для забезпечення сталого розвитку підприємству доводиться долати різні ризикові ситуації та для забезпечення сталого становища необхідно нейтралізувати ризики втрат вкладених ресурсів та економічної життєздатності. Вплив ризиків на економічну безпеку підприємства є значним, але своєчасна ідентифікація та ефективне управління ризиками можуть мінімізувати їхній вплив. Оцінка ризиків економічної безпеки підприємства є процесом виявлення та ранжування пріоритетів, що вимагає всебічного аналізу інформації про можливі загрози та вразливі місця для оцінки потенційного впливу певних обставин або подій на діяльність підприємства. Розробка комплексної системи ризик-менеджменту дозволить підприємству забезпечити стабільність і конкурентоспроможність на ринку навіть в умовах високої невизначеності. Впровадження сучасних аналітичних методів та інструментів допомагає підвищити точність у визначенні потенційних загроз і своєчасно реагувати на них. Стаття спрямована на дослідження процесів ідентифікації ризиків, аналіз їхнього потенційного впливу на фінансову та операційну стабільність, а також на розробку системи заходів, що сприятимуть забезпеченню економічної стійкості підприємства в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз.

Ключові слова: ризик, мінімізація, безпека, загрози, середовище, ресурси.

BOHDANIUK Ihor

Livestock Farming Institute of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

IDENTIFICATION AND MINIMIZATION OF RISKS TO THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

The modern business environment is characterized by a high level of uncertainty, which creates numerous threats to the stable functioning of business. Effective risk management is an essential element of the economic security system, which allows enterprises to avoid negative consequences and maintain a competitive position in the market. Risk reduction is essential to an economic security strategy because it creates a sustainable management system that can adapt to rapidly changing conditions. This not only avoids crises but also increases business flexibility, helps to improve reputation, and strengthens positions in the market. The problem of reducing risks in carrying out financial and economic activities is still relevant for every enterprise, regardless of its type of activity, due to the growth of various threats in an unstable macroeconomic environment. To ensure sustainable development, the enterprise has to overcome various risk situations in modern conditions. To ensure a stable position, it is necessary to neutralize the risks of loss of invested resources and economic viability. The impact of risks on the economic security of the enterprise is significant, but timely identification and effective risk management can minimize their impact. Risk assessment of the enterprise's economic security is a process of identifying and ranking priorities, which requires a comprehensive analysis of information about possible threats and vulnerabilities to assess the potential impact of particular circumstances or events on the enterprise's activities. Developing a comprehensive risk management system will allow the enterprise to ensure stability and competitiveness in the market despite high uncertainty. Introducing modern analytical methods and tools helps to increase the accuracy in identifying potential threats and responding promptly. The article is aimed at researching the processes of identifying risks, analyzing their potential impact on financial and operational stability, and developing a system of measures that will contribute to ensuring the economic stability of the enterprise in conditions of internal and external threats.

Key words: risk, minimization, security, threats, environment, resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Економічна безпека підприємства відіграє важливу роль у забезпеченні його стабільності та стійкості в умовах динамічного ринкового середовища. Це комплексна система заходів, що спрямована на захист підприємства від різноманітних загроз і ризиків, які можуть негативно вплинути на його діяльність, фінансові результати та конкурентоспроможність. Основними компонентами економічної безпеки є: ідентифікація ризиків, їхнє оцінювання та мінімізація через розробку стратегій захисту.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблему ідентифікації та мінімізації ризиків економічної безпеки підприємства активно вивчають як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Дослідженням у цій галузі присвячено чимало праць, в яких

обґрунтовано сучасні методи оцінки ризиків, підходи до управління ними та рекомендації щодо захисту підприємств від зовнішніх і внутрішніх загроз. Серед науковців, які робили значний внесок у вивчення економічної безпеки підприємств, можна виділити наступних: М. Портер, Т. Сааті, В. Гейц, О. Ястремський, С. Мочерний, Ю. Сигиди, Дж. Кейнс і Х. Марковіц. Ці науковці розробили інструменти, моделі та підходи, які підприємства можуть застосовувати для підвищення власної стійкості та ефективного захисту від загроз. Їхні праці формують основу для стратегій управління ризиками та економічної безпеки в сучасних підприємствах.

Актуальність вказаної теми дослідження полягає в тому, що вміння підприємства оперативно ідентифікувати та ефективно впливати на ризики та безпеку, забезпечить зростання економіки підприємства, стабільність діяльності та конкурентоспроможність.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті – розробка та обґрунтування підходів до виявлення й оцінки ризиків, що загрожують економічній безпеці підприємства, а також визначення ефективних методів їх мінімізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасному світі розвиток підприємницької діяльності неможливий без урахування ризиків та управління ними. Ризики – це невід’ємна частина будь-якого бізнесу, успішне управління ними є ключовим фактором успіху підприємств.

Аналіз різних трактувань ризику дозволяє виділити основні риси, притаманні ризиковій ситуації, а саме:

- випадковий характер події, що визначає, який із потенційних результатів здійсниться на практиці;
- наявність кількох альтернативних варіантів рішень;
- можливість оцінки ймовірності очікуваних результатів;
- ймовірність зазнати втрат;
- можливість отримання додаткового прибутку [3].

Загалом ризик можна визначити як ймовірність виникнення збитків або недоотримання запланованого прибутку через випадкові зміни економічних умов чи несприятливі обставини. Для підприємницьких суб’єктів ризик включає можливість втрати частини ресурсів, недоотримання прибутку або виникнення додаткових витрат у процесі здійснення виробничої чи фінансової діяльності [5].

Ризик – це поняття, що характеризує невизначеність і можливість втрати чи отримання вигоди, оскільки під час здійснення фінансово-господарської діяльності існують різні варіанти розвитку подій [4]. Загальновідомо, що ризикові операції приносять як найбільший прибуток так і можуть завдати великих втрат, тому ризик повинен бути виправданий, щоб при найгіршому розвитку ситуації підприємство лише зменшило свій прибуток.

Ідентифікація ризиків є першим етапом у побудові стратегії економічної безпеки. Вона включає визначення потенційних загроз, що можуть вплинути на підприємство зсередини або ззовні. Зовнішні ризики можуть включати політичні зміни, економічні кризи, ринкові коливання, нестабільність валютного курсу та конкуренцію. Внутрішні ризики часто пов’язані з управлінськими проблемами, порушенням фінансової дисципліни, низькою якістю продуктів або послуг, залежністю від ключових постачальників або покупців тощо.

Оцінка ризиків економічної безпеки підприємства є процесом виявлення та ранжування пріоритетів, що вимагає всебічного аналізу інформації про можливі загрози та вразливі місця для оцінки потенційного впливу певних обставин або подій на діяльність підприємства, а також ймовірності їхнього виникнення [8]. Традиційні визначення ризиків для економічної безпеки потребують уточнення, оскільки багато ризиків у річних звітах є комбінацією причинно-наслідкових зв’язків або широких категорій ризиків, а інколи навіть абстрактними юридичними термінами. Тому важливо провести чіткі межі між цими абстракціями, зберігаючи їхні динамічні взаємозв’язки, які можуть мати значний вплив на фінансову звітність підприємства [1].

Основні ризики для підприємств доцільно об’єднати в єдину класифікацію, яка створює структуру для узгодженої ідентифікації, оцінки, управління та звітування про ризики в межах економічної безпеки. Класифікація базується на трьох основних принципах:

- унікальність – кожен елемент має бути унікальним та не перетинатися з іншими ризиками на тому ж рівні;
- вичерпність – необхідно враховувати всі можливі категорії ризиків;
- ієрархічність – кожен рівень уточнює зміст попереднього.

Економічна безпека підприємства передбачає стан захищеності від різноманітних зовнішніх і внутрішніх загроз, які можуть негативно вплинути на діяльність. На думку Гудзь О., основа фінансової безпеки підприємства зводиться до стабільного функціонування та захищеності від негативного впливу зовнішнього середовища протягом всієї господарської діяльності [2].

Важливим елементом сучасного управління економічною безпекою підприємства є впровадження таких інструментів, як:

- Аналіз сценаріїв - допомагає прогнозувати вплив різних сценаріїв розвитку подій на діяльність підприємства.
- SWOT-аналіз - дозволяє підприємству визначити свої сильні та слабкі сторони, можливості та загрози.
- Моделювання ймовірності ризиків - дає змогу створювати математичні моделі для прогнозування ймовірності ризикових подій та їхніх наслідків.

Одним із основних аспектів забезпечення економічної безпеки є мінімізація ризиків, яка допомагає знизити ймовірність або зменшити масштаб потенційних негативних наслідків. Ризик, по суті, є характеристикою кожного бізнес-процесу, тому важливо своєчасно оцінювати та контролювати його на всіх етапах діяльності підприємства.

Підприємства стикаються з багатьма видами ризиків, які можуть бути класифіковані за різними ознаками:

Комерційні ризики пов'язані з можливими втратами внаслідок зміни ринкової кон'юнктури, конкуренції, зміни попиту продукцію та інших чинників. Для управління комерційними ризиками підприємцю необхідно проводити постійний моніторинг ринку, аналізувати конкурентів та розробляти гнучку маркетингову стратегію.

Фінансові ризики виникають через коливання валютних курсів, відсоткові ставки, інфляції та інших чинників, які впливають на вартість капіталу. Для мінімізації фінансових ризиків підприємцю слід розробити фінансову стратегію, яка враховуватиме ці фактори та забезпечуватиме стійкість бізнесу.

Операційні ризики пов'язані з помилками в управлінні підприємством, порушенням безпеки, збоями в роботі обладнання та іншими факторами. Для управління операційними ризиками необхідно проводити регулярний аудит та контроль за роботою підприємства, а також розробляти систему заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки.

Кожен із зазначених типів ризиків по-різному впливає на економічну безпеку підприємства:

- зниження прибутковості - непередбачені фінансові втрати безпосередньо впливають на дохідну частину підприємства. Це може призвести до зниження прибутковості, а отже, і до зменшення конкурентоспроможності.
- порушення стабільності діяльності - операційні збої або несприятливі зміни в ринкових умовах можуть спричинити зупинку виробничих процесів, що негативно позначається на ефективності підприємства.
- ризик банкрутства - великі фінансові втрати або невдале управління стратегічними ризиками здатні призвести до кризи ліквідності, ускладнивши можливість підприємства виконувати свої зобов'язання перед контрагентами та банками.
- втрата репутації - коли підприємство не може забезпечити економічну безпеку, це створює додаткові репутаційні ризики, особливо на ринку.

У процесі оцінювання підприємства можуть підвищити достовірність результатів, запобігаючи повторенню ризиків, чітко формулюючи модель ризиків, підхід до їх оцінки та аналізу, а також обґрунтовуючи значення оцінених ризиків [7]. Аналіз ризиків дозволяє з'ясувати частоту можливого негативного впливу на активи підприємства протягом визначеного періоду, а також сприяє розробці стратегій відновлення бізнес-процесів та систем економічної безпеки після впливу негативних факторів [6].

В якості основної мети забезпечення економічної безпеки підприємства виступає сталий розвиток, що поєднує в собі три основні аспекти - соціальний, економічний та екологічний, що обґрунтовує необхідність розробки відповідної класифікації ризиків та загроз, що показано в табл. 1.

Необхідно відзначити, що ризики та загрози економічній безпеці підприємства можуть виходити як від зовнішнього середовища, так і мати внутрішнє джерело. Загальним при цьому є те, що загрози економічній безпеці підприємства є сукупністю факторів, що призводять до негативних наслідків, впливів зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, здатних перешкоджати, або ускладнити функціонування в законодавчому полі, довгострокові та короткострокові цілі та завдання, а також відчуження результатів діяльності підприємства

Іноді, можна помилково називати загрозою економічної безпеки підприємства діяльність керівництва фірми, що передбачає інвестування в цінні папери (приватні чи державні), у впровадженні нових форм організації, координації впровадження нової послуги, товару, робочого процесу. Всі ці управлінські рішення можуть бути не виправдано ризиковані і негативно позначитися на економічних наслідках, оскільки ситуація на ринку цінних паперів здатна будь-якої миті помітно змінитись, як і потреби населення, і не виключено, що нові організаційні рішення не виправдають себе. Завжди слід пам'ятати у тому, що це дії зрештою спрямовані досягнення головної мети підприємства, саме на просування її вперед у майбутньому і максимально можливе отримання прибутку.

Таблиця 1

Класифікація ризиків та загроз економічній безпеці

Економічні загрози та ризики	Загрози та ризики соціального характеру	Екологічні загрози та ризики
Ресурсні та технічні ризики: старіння матеріально-технічної та технологічної бази, зниження виробничо-технічного потенціалу, лімітування НДДКР, спад наукового потенціалу, зниження кваліфікації науково-технічних кадрів, нестабільне забезпечення сировиною.	Соціальні ризики: дестабілізація соціальної сфери, ослаблення трудової мотивації, зниження життя, зростання соціальних конфліктів.	Природні екологічні ризики: зміна клімату, дисгармонія у природних системах, стихійні лиха.
Ринкові ризики та зміна ринкової кон'юнктури: втрата ринків збуту, втрата ринкових позицій порівняно з підприємствами-конкурентами, ослаблення конкурентної спроможності чи власних конкурентних переваг, посилення монополізації ринку.	Нормативно-правові ризики: криміналізація економіки, зниження правового захисту, зміна нормативно-правових документів.	Антропогенні та техногенні екологічні ризики: забруднення природного середовища та біосфери, аварії та катастрофи антропогенного та техногенного характеру.
Фінансові ризики: дестабілізація фінансового становища, втрата платоспроможності, зниження фінансової ліквідності, збільшення фінансової залежності, зниження фінансової стійкості.	Адміністративно-політичні ризики: зміна інституційних умов та гарантій господарської діяльності, дестабілізація суспільно-політичної ситуації, зміна керівництва управління та принципів економічної політичної діяльності.	

Не варто вважати загрозою безпеці підприємства встановлення керівництвом пільгових умов оплати послуг чи товарів. У такому разі можлива відсутність прибутку, і навіть збитки, але це універсальний маркетинговий прийом на залучення покупців до нового гравця на ринку. Як правило, вартісна різниця у продукції з часом змінюється.

Виділяються 3 аспекти загроз економічній безпеці:

- свідомість та корисливий характер;
- визначеність дій щодо заподіяння шкоди суб'єкту господарювання;
- незаконність заходів.

Створення системи протидії загрозам економічній безпеці необхідно базувати на механізмах прогнозування загроз, дослідженні та реалізації основних заходів щодо їх скасування, включаючи розробку політики та стратегії безпеки з обов'язковим вивченням теорії та положення безпеки, засобів та методів здійснення безпеки.

Створювати систему економічної безпеки підприємства слід із застосуванням системного підходу, створюючи умови для її безперервного функціонування та цілісності. Механізм економічної безпеки підприємства повинен виконувати такі функції:

- захисну;
- регулятивну;
- інноваційну;
- попереджувальну;
- соціальну.

Впровадження системи економічної безпеки само собою передбачає формування штату щодо її забезпечення: начальника та заступника начальника з економічної безпеки підприємства, фахівців з фінансового аудиту, фінансової розвідки та моніторингу. Ці кадри повинні своєчасно реагувати на ризики і розробляти заходи щодо їх усунення. Організація та проведення контрольних заходів є обов'язком спеціаліста з фінансового аудиту. При проведенні заходів він повинен виявити недогляди та недоліки у фінансовому стані підприємства.

Перехоплення інформації про зовнішні загрози та надання звітів про них лягає на спеціаліста з моніторингу та фінансової розвідки. Також він зобов'язаний проводити моніторинг законодавства у фінансовій сфері, визначати сумлінність ділових партнерів, проводити моніторинг окремих напрямків діяльності підприємства, а також проводити розслідування за фактом розголошення комерційної таємниці підприємства.

Після того, як ризики ідентифіковані та розставлені за пріоритетами, організації розробляють стратегії реагування. Ці стратегії можуть включати повне уникнення ризику, пом'якшення його впливу, передачу його третій стороні або просто прийняття його в межах певних параметрів. Вибрана відповідь залежить від характеру ризику, його потенційного впливу та толерантності організації до ризику.

Ефективне управління ризиками виходить за рамки простого виявлення та реагування. Виникає необхідність комунікації та співробітництва, що забезпечує поінформованість усіх зацікавлених сторін про потенційні ризики та стратегії їхнього пом'якшення. Це сприяє розвитку культури обізнаності про ризики, коли співробітники отримують можливість виявляти потенційні загрози та повідомляти про них, створюючи зворотний зв'язок для постійного вдосконалення.

Крім того, управління ризиками має бути адаптивним. Бізнес-середовище постійно змінюється, як і підхід організації до ризику. Регулярний моніторинг та аналіз мають вирішальне значення для забезпечення того, щоб стратегії залишалися актуальними та ефективними в умовах мінливих обставин

Мінімізація ризиків є одним із ключових елементів забезпечення економічної безпеки підприємства. Успішне управління ризиками забезпечує підприємству можливість адаптації до змінних умов, захист активів і збереження конкурентних переваг. Використання сучасних інструментів аналізу, автоматизація процесів і вдосконалення методів ідентифікації ризиків дозволяє значно підвищити надійність бізнесу в сучасному світі. Вона включає розробку стратегій і заходів, які дозволяють зменшити ймовірність реалізації ризиків або їхні негативні наслідки. Основні методи мінімізації ризиків:

- Диверсифікація: розподіл ресурсів між різними напрямками бізнесу, клієнтами, постачальниками або ринками, що знижує залежність від одного джерела доходу.
- Хеджування: використання страхових і фінансових інструментів для захисту від ринкових коливань.
- Страхування ризиків: передбачає захист від потенційних збитків через фінансову компенсацію страхових компаній.
- Впровадження системи внутрішнього контролю: це систематичний моніторинг процесів, який дозволяє виявити відхилення та оперативно реагувати на зміни.
- Побудова системи управління інформаційною безпекою: застосування сучасних технологій і протоколів безпеки, регулярне оновлення програмного забезпечення та навчання співробітників щодо інформаційної безпеки.

Сучасні інформаційні технології відіграють важливу роль у мінімізації ризиків для економічної безпеки підприємства. Аналітичні системи дозволяють відстежувати фінансові показники, прогнозувати ринкові зміни та виявляти можливі загрози на ранніх етапах. Інструменти великих даних, штучного інтелекту та машинного навчання допомагають аналізувати значні обсяги даних і виявляти приховані закономірності. Системи інформаційної безпеки забезпечують захист від кібератак, що особливо важливо в умовах швидкого розвитку цифрових технологій.

Заздалегідь виявляючи, аналізуючи ризики та реагуючи на них, підприємства можуть з більшою впевненістю орієнтуватися у невідомому, відкриваючи можливості для сталого зростання та захищаючи себе від потенційної шкоди.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Ідентифікація та мінімізація ризиків економічної безпеки підприємства є ключовими етапами забезпечення його стабільного розвитку та конкурентоспроможності. Сучасні підходи до управління ризиками включають не лише традиційні методи диверсифікації та хеджування, але й активне використання технологій для аналізу й моніторингу ситуації. Успішне управління ризиками сприяє підвищенню ефективності підприємства, зміцненню його ринкових позицій і створенню довгострокових конкурентних переваг.

Література

1. ISO/IEC Guide 73, Risk management – Vocabulary, 2009. 10 p.
2. Гудзь О.Є., Сотниченко В.М. Методологічний вимір формування стратегічного портфеля фінансової безпеки підприємства. Облік і фінанси. 2016. № 3. С. 63-68.
3. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник / [Небава М. І., Міронова Ю.В.] Вінниця : ВНТУ, 2017. 73 с.
4. Ідентифікація і класифікація ризиків <https://qualityexpert.com.ua/articles/657215-identyfikatsiya-i-klasifikatsiya-ryzykiv>
5. Клименюк М.М., Брижань І.А. Управління ризиками в економіці. Київ: Просвіт, 2000. 220 с.
6. Резнік Н. П., Гаврилюк Ю. Г. Управління економічними системами та процесами в умовах глобалізаційних трансформацій монографія / за заг. ред. докт екон. наук В. В. Прохорової. Харків : Іванченка І. С., 2020. С. 84–94
7. Резнік Н. П., Слободяник А. М., Самофалова М. О., Саковська О. М. Ризик-менеджмент в АПК монографія. Київ: НУБіП, 2020. 291 с.
8. Стрельбицька Н. Є. Становлення та розвиток міжнародних стандартів управління ризиками. Вісник КНТЕУ. 2008. № 6. С. 84–93.

References

1. ISO/IEC Guide 73, Risk management – Vocabulary, 2009. 10 p.
2. Hudz O.Ie., Sotnychenko V.M. Metodolohichniy vymir formuvannya stratehichnogo portfelia finansovoi bezpeky pidpriemstva. Oblik i finansy. 2016. № 3. S. 63-68.
3. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: navchalnyi posibnyk / [Nebava M. I., Mironova Yu.V.] Vinnytsia : VNTU, 2017. 73 s.
4. Identyfikatsiia i klasyfikatsiia ryzykiv <https://qualityexpert.com.ua/articles/657215-identyfikatsiya-i-klasyfikatsiya-ryzykiv>
5. Klymeniuk M.M., Bryzhan I.A. Upravlinnia ryzykamy v ekonomitsi. Kyiv: Prosvit, 2000. 220 s.
6. Reznik N. P., Havryliuk Yu. H. Upravlinnia ekonomichnyimi systemamy ta protsesamy v umovakh hlobalizatsiinykh transformatsii monohrafiia / za zah. red. dokt ekon. nauk V. V. Prokhorovoi. Kharkiv : Ivanchenka I. S., 2020. S. 84-94
7. Reznik N. P., Slobodianyuk A. M., Samofalova M. O., Sakovska O. M. Ryzik-menedzhment v APK monohrafiia. Kyiv: NUBiP, 2020. 291 s.
8. Strelbitska N. Ye. Stanovlennia ta rozvytok mizhnarodnykh standartiv upravlinnia ryzykamy. Visnyk KNTEU. 2008. № 6. S. 84-93.